

Innhold

Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr. 2-2002

4	Det militære i russiske valg, 1991-1993
6	Russlands militære – en egen velgergruppe
7	De militæres politiske sympatier
11	Det militæres valgatferd, 1995-2000
13	De militæres stemmegivning, 1995-2000
15	Representativitet og pålitelighet
19	Konklusjoner
24	Noter

*Utgitt av:
Redaktør:
Trykket av:
ISSN:*

*Den norske Atlanterhavskomiteé
Kjetil Sørli
Hegland Trykkeri AS, Flekkeford
0802-6602*

For mer informasjon, besøk våre nettsider: www.atlanterhavskomiteen.no

Russlands militære som et politisk mikrokosmos: VERDIORIENTERING OG VALGATFERD, 1995-2000*

Av Sven Gunnar Simonsen, PRIO

.....

Det er vanlig i de fleste samfunn å tenke på militære som mer konservative og nasjonalistiske enn folk flest. I Russland har forekomsten av høyrøstede og politisk ekstreme offiserer tilsynelatende gitt støtte til en slik tankegang. Mange militære og politiske ledere hevder likevel at dette bildet er feil – de militære utgjør bare «et speilbilde av samfunnet», og er verken verre eller bedre enn andre, mener de.

Det finnes lite forskning som gir dypere innsikt i de russiske militæres politiske sympatier. Forskeren Eugene Rumer, som har skrevet om Sovjet-armeens siste år, hevder: «Mens den reaksjonære tilbøyeligheten hos flere i den militære toppledelsen var godt kjent ut fra deres stadig mer åpne imperialistiske og nasjonalistiske retorikk, forble stemningen i den sammensetningen av ... offiserskorpset ukjent.»^{1x} Siden er et tilsvarende inntrykk av styrkene blitt stående,

næret av den samme kategorien av aktører. På den andre siden har de som argumenterer for at de militære bare er som borgere flest, kunnet peke på et mangfold blant høyt profilerte offiserer. Dette var spesielt tydelig ved Duma-valget i 1995, da militære kandidater inkluderte så politisk ulike generaler som Eduard Vorobjov, Albert Makasjov, Aleksandr Lebed, Lev Rokhlin og Boris Gromov.

Hva kan vi så, tross all usikkerhet, si om de russiske militæres politiske sympatier? Hensikten med denne artikkelen er å identifisere trekk ved de politiske preferansene til denne gruppen – med særlig vekt på offiserskorpset – som har forandret seg forholdsvis lite gjennom de omskiftelige 1990-årene. Artikkelen baserer seg på sosiologiske arbeider utført i styrkene, ytringer fra militære ledere, og rapporter om og analyser av militær valgatferd fra de fem landsomfattende valgene som har vært avholdt siden Sovjetunionen ble oppløst. Underveis vil også temaer knyttet til politiseringen av styrkene bli diskutert.

DET MILITÆRE I RUSSISKE VALG, 1991-1993

Lenge før Sovjetunionen falt fra hverandre, var det allment akseptert at det militære utgjorde en betydelig politisk makt i staten. Karakteren av de sivil-militære – eller parti-militære – relasjonene i Sovjet har i seg selv vært tema for omfattende akademisk diskusjon.¹ Men uavhengig av hva man mener om graden av direkte militær inngripen i politikken, vil få være uenige i at det å blidgjøre det militære var en viktig dimensjon ved politikkutforming. I august 1991 slo konservative seg sammen i et kuppforsøk mot president Mikhail Gorbatsjov. Om dette ikke var så mye som et militærkupp som et kupp organisert av krefter i kommunistpartiet og maktministeriene som mislikte Gorbatsjovs politikk, demonstrerte de tre dagene det varte det militæres virkelige betydning.

Allerede før kuppet hadde det militære spilt en spesiell rolle som elektorat i et fritt valg i Russland. I juni 1991 ble Boris

Jeltsin valgt til president for den russiske sovjetrepublikken, RSFSR. Militære utgjorde en spesielt mangefattig gruppe av kandidater foran dette valget. General Albert Makasjov, da leder for Volga-Ural militærdistrikt, kom på fjerdeplass som presidentkandidat. General Boris Gromov, vise-innenriksminister, var visepresident-kandidat sammen med Nikolaj Ryzjkov; de kom på andreplass. Og fremst blant de militære kandidatene var oberst Aleksandr Rutskoj, som ble valgt til Jeltsins visepresident.

Ved utgangen av 1991 ble det militære igjen gjenstand for intense frierier; denne gangen var det Boris Jeltsin og Mikhail Gorbatsjov som sto mot hverandre i kampen om Sovjets framtid. Jeltsin vant den kampen, etter å ha overbevist tvilende generaler om at opprettelsen av Samveldet av uavhengige stater (SUS) i Sovjets sted var en nødvendighet.

Hva som sto på spill i den fortsatte kampen om det militæres lojalitet ble igjen klart i 1992-93, da forholdet ble forverret mellom president Jeltsin og hans nye motstandere; det konservative Øverste sovjet ledet av Ruslan Khasbulatov, og Jeltsins egen visepresident, Aleksandr Rutskoj. I slutten av september 1993 suspenderte Jeltsin både parlamentet og visepresidenten. Det øverste sovjet på sin side gjengjeldte med et dekret som suspenderte Jeltsin, og utnevnte Rutskoj til fungerende president. I dagene som fulgte kom det til voldelige sammenstøt i Moskvas gater, hvor flere hundre mennesker kan ha blitt drept. Den 4. oktober, etter en dag med stridsvognsbeskytning som satte parlamentsbygningen i brann, overga opposisjonslederne seg.² Begivenhetene i oktober endret de militæres vilkår på flere måter. De innebar, for det post-sovjetiske Russland, et skarpt brudd med tradisjonen (som riktignok ikke alltid var blitt fullstendig etterlevd) for å ikke involvere militære styrker i hjemlige konflikter. De tvang det militære lederskapet til å velge side i en konflikt hvor ingen av partene åpenbart hadde retten på sin side – og hvor det militæres egne sympatier ikke nødvendigvis var hos den siden som satt

med makten. Som et resultat av konfrontasjonen forsvant politikere og partier som mange militære kan ha sympatisert med, fra den politiske arenaen. Og drømmen om et sant demokrati, hvis de noen gang hadde hatt den, svant etter som ledernes manglende evne til å inngå kompromisser ble åpenbar.

Mens det politiske Russland stadig var traumatisert, ble det i desember holdt valg til det nedre kammeret i en ny nasjonalforsamling, Statsdumaen. Samtidig ble det avholdt folkeavstemning om en ny russisk grunnlov. Grunnloven, som sikret et meget sterkt presidentembete, ble bifalt med liten margin, og med lav valgdeltakelse. Begivenhetene i oktober 1993 innebar ikke slutten på ytterliggående nasjonalisme i Russland. Tvert imot bidro Duma-valget til å løfte den uforutsigbare populist-nasjonalisten Vladimir Zjirinovskij opp i storpolitikken. I valget på partilister ble hans såkalte Russlands liberal-demokratiske parti (LDPR) den klare vinneren, med 22,9 prosent av stemmene.³ Og det ble rapportert at de militære hadde stemt for LDPR i enda større antall enn befolkningen som helhet. Dette ble først benektet av Innenriksministeriet (MVD), som insisterte på at det ikke var mulig å registrere de militæres stemmegivning atskilt fra andres. Etter kort tid gikk imidlertid president Jeltsin selv ut og sa at en tredjedel av de militære hadde stemt for Zjirinovskij.⁴ Mer alarmerende tall kom fra andre kilder: i en bok utgitt i 1996 skriver militær-sosiologene Vladimir Serebrjannikov og Jurij Derjugin at «mer enn 60 prosent» av «det militære elektoratet» stemte på LDPR, og ytterligere 11 prosent stemte på Kommunistpartiet (KPRF).⁵

RUSSLANDS MILITÆRE – EN EGEN VELGERGRUPPE?

Det synes naturlig å skille mellom ulike kategorier av militære når man diskuterer politiske preferanser. Det er da også blitt gjort av militær-sosiologer. Et skille kan trekkes for eksempel mellom offiserer av høyere og lavere grad, mellom yngre og eldre offiserer, mellom ulike våpengrener, ulike tjenestesteder

(geografisk beliggenhet), mellom mer eller mindre privilegerte enheter, og – for ikke-offiserer - mellom vernepliktige og de som tjenestegjør på kontraktbasis.⁶ Spesielt synes det rimelig å trekke et skille mellom eldre og yngre offiserer. De førstnevnte har tjenestegjort i flere år i Sovjetunionen, da medlemskap i Kommunistpartiet var praktisk talt obligatorisk, og militære knapt kunne komme utenom kommunistisk indoktrinering. Beklageligvis er få distinksjoner som dette opprettholdt i de meningsmålingene som er blitt gjort i styrkene.

De fleste meningsmålingene i det militære er blitt gjort blant offiserer. Det er knapt overraskende; tross alt er det deres ordre som kan redde eller velte et regime i en situasjon hvor ulike aktører gjør krav på makten. De *vernepliktiges* politiske meninger er en annen sak; deres tilstedeværelse i det militære er tidsbegrenset, og ikke frivillig. Om de beklager ressursmangelen som gjør tjenesten deres begredelig, så identifiserer de seg likevel ikke med styrkene som offiserer vil gjøre. Videre har flere utviklingstendenser på 1990-tallet bidratt til å undergrave de vernepliktiges moral: skuffelse over politiske og militære myndigheter har undergravet den Sovjet-tidige stoltheten over tjenesten; problemet med kriminalitet og veteranvirksomhet er blitt enda større, osv. (Naturligvis er slike omstendigheter også svært relevante politisk sett, siden de vil bestemme i hvilken grad vernepliktige faktisk vil utføre ordre hvis det militære blir innblandet i politisk strid.)

DE MILITÆRES POLITISKE SYMPATIER

Denne delen av artikkelen vil presentere endel funn fra sosiologiske undersøkelser blant de militære. To forbehold må tas innledningsvis. For det første gjelder stadig et forbud mot uavhengig sosiologisk forskning i styrkene. Dette har tjent til å begrense mengden og også påliteligheten av informasjon som eksisterer om det militæres politiske sympatier. Data fra meningsmålinger blant militære framkommer fremdeles fra tid

til annen. Slike data stammer imidlertid ofte fra det russiske forsvarsministeriet selv, og kan dermed av og til fortelle like mye om ministeriets egne politiske behov som om den virkelige verden.

For det andre må vil alltid ha i tankene den skiftende politiske dynamikken i det tidsrommet vi ser på. Politiske sympatier på 1990-tallet har naturligvis ikke fluktuert bare i de væpnede styrkene, men også i befolkningen under ett. Store forhåpninger var knyttet til Boris Jeltsin i hans første år ved makten, men under hans regjeringstid opplevde de militære forverrede vilkår på en lang rekke områder. Jeltsin betraktes stadig som den fremste arkitekten bak Belovezja-traktaten fra desember 1991, som innebar Sovjetunionens oppløsning; det var han som ikke maktet å gjennomføre meningsfull militærreform; som lot landets rikdommer bli stjålet og gikk på tiggerferd hos tidligere fiender; som i 1993 overvant sine politiske motstandere med bruk av regulære militære styrker; som ett år senere innledet den katastrofalt mislykkede første krigen i Tsjetsjenia; som lot de militæres status i samfunnet falle; som forverret økonomien for styrkene og for den enkelte soldat og offiser, og så videre. I midten av 1999 steg imidlertid optimismen raskt. Vi kan peke på en rekke årsaker til at velgerne, spesielt blant de militære, skulle feste sine håp til Jeltsins utpekte etterfølger. Vladimir Putin ga de militære en ny krig i Tsjetsjenia, og så ut til å vinne med letthet hvor hans forgjenger hadde tapt. Han ga sine generaler frihet til å «gjøre det som er nødvendig», og unngikk dermed motsetningene hvor de militære tidligere hadde følt at de var ofre for Jeltsins og forsvarsminister Pavel Gratsjovs inkompetanse. Han støttet de militære ved alle korsveier, og la til egne løgner for å støtte de som kom fra den militære ledelsen. Han begynte å betale lønninger i tide, lovet å betale gammel gjeld til styrkene, og lovet at de som tjenestegjorde i Dagestan og Tsjetsjenia skulle få lønn som FN-soldater. Han økte bestillingene hos forsvarsindustrien. Og hans bredere politiske linje pekte i retning

av en styrket selvhøvdelse på den internasjonale arena, og mer vekt på «militære verdier» i samfunnet. Blant alt dette var krigen i Tsjetsjenia uten tvil den viktigste årsaken til hans popularitet. Det er bemerkelsesverdig hvor ulik dynamikk denne krigen hadde sammenlignet med «Den første tsjetsjenske krig», i forhold til sivil-militære relasjoner i Russland.⁷

I en forstand kan det militæres politiske sympatier i det meste av denne perioden enkelt ses som et resultat av dets antipati mot Jeltsins regime. Det alene forteller oss imidlertid ikke noe om i hvilken retning det militære ville søke etter alternativer. Ville det være den demokratiske opposisjonen, «sentrister», eller «nasjonal-patrioter»? Ennvidere sier det oss heller ikke noe om den relative betydningen militære tillegger de ulike politiske sakene.

Meningsmålinger om de militæres valg av konkrete partier eller enkeltkandidater har gjerne vist en større enn gjennomsnittlig oppslutning om enkeltledere som Aleksandr Rutskoj, Aleksandr Lebed og Vladimir Zjirinovskij. Et par eksempler: I en meningsmåling fra 1994 scoret offiserer høyere enn noen annen gruppe (av 12) på tre spesifikke svaralternativer da de ble spurt i hvis hender de ville legge «Russlands skjebne»: 9% foretrakk sosial-demokrater (4% i befolkningen som helhet); 8% valgte liberal-demokratene [Zjirinovskijs parti] (4%); og 5% nasjonal-patrioter (1%). Offiserene scoret nær gjennomsnittet i forhold til å foretrekke kommunistene (11% vs 12%), men noe lavere i forhold til demokratene (17% vs. 20%). Med hensyn til konkrete presidentkandidater, scoret offiserene høyere enn noen annen gruppe til fordel for Vladimir Zjirinovskij (12% vs 7% for befolkningen som helhet). De var på topp også når det gjaldt støtte til Aleksandr Rutskoj (13% vs 8%).⁸ Ifølge et dokument utarbeidet av forsvarsministeriet, referert av *Moskovskie novosti*, foretrakk russiske offiserer kort tid før Duma-valget i 1995 KPRF mer enn noe annet parti. Kommunistene fikk støtte fra 25% av offiserene, mens LDPR, på andreplass, lå på 20%. På tredjeplass

lå Vårt hjem er Russland (NDR), fulgt av Kongressen av russiske samfunn (KRO) og Jabloko, alle med 10-15% oppslutning. Blant konkrete partiledere lå Aleksandr Lebed på topp, tett fulgt av Aleksandr Rutskoj, med Vladimir Zjirinovskij på tredje plass.⁹

Tallene for partioppslutning avspeiler naturligvis også den store oppslutningen KPRF hadde på denne tiden også i befolkningen som helhet. Hva som er mer interessant, er det at det synes å være en tendens til at det militære støtter mer enn gjennomsnittet organisasjoner med ledere som framstår som sterke, klare og besluttsomme. Hvis vi tar utgangspunkt i de politikerne som de militære har foretrukket, og ser på de personlighetstrekkene som typisk tillegges dem, vil vi kunne lære mer om hvorfor velgerne har valgt dem. I en VTsIOM-måling i 1995 tegnet de spurte et meget interessant bilde av ulike politikere, ved å svare på spørsmålet om hvilke egenskaper som best karakteriserte ulike ledere: For «intellekt» var Zjirinovskij på bunnen, med 9%, mens Lebed var nest nederst, med 14%. For «rimelighet» var Zjirinovskij igjen på bunnen, med 3%, fulgt av Lebed, med 19%. Derimot lå Zjirinovskij øverst på lista for «lederegenskaper». Og for den illevarslende egenskapen «vilje til å nå mål for enhver pris» var Zjirinovskij definitivt på topp, med 81%. Etter ham fulgte Zjuganov (23%), og Lebed (18%). Som VTsIOM-direktøren Jurij Levada kommenterte, viser disse tallene ikke bare hva som er opinionens bilde av disse politikerne; hva som er viktigere er det at de tegner et bilde av hva som er politikernes *foretrukne* egenskaper, for de som stemmer på dem.¹⁰ Hvis det er en korrekt antagelse, innebærer det at KPRF kunne gjort det en god del bedre blant de militære hvis deres leder ikke hadde vært den ganske uspennende Gennadij Zjuganov. Og det bidrar til en forklaring på hvorfor Vladimir Putin (og Enhet) gjorde det så bra blant de militære i 1999/2000.

DET MILITÆRES VALGATFERD, 1995-2000

«Det militære elektoratets» størrelse og karakter

Etter valget i 1993 gikk diskusjonen om de militæres stemmegivning høyt i russiske og vestlige media. Ut fra en antagelse om at militære og de som sympatiserte med dem ville stemme annerledes enn andre, ble et vesentlig tema i diskusjonen anslag for størrelsen av det militære elektoratet. Et annet forhold som også gjør «det militære elektorat» interessant er det at denne kategorien antas å være spesielt disiplinert med hensyn til å delta i valg. Dermed vil det kunne spille en spesielt viktig rolle ved et valg med generelt lav valgdeltakelse. «Det militære elektorat» ble i Russland tidligere forstått som den kategorien av velgere som kunne forventes å stemme på en militær kandidat. I senere år har imidlertid begrepet endret betydning noe. Nå regner man til denne kategorien velgere med en «militær innstilling», som stemmer for kandidater eller partier/valgallianser med programmer som samsvarer med deres egne sympatier. Til det utvidede (potensielle) militære elektoratet har dermed ulike analytikere regnet inn tjenestegjørende i de regulære væpnede styrkene, i innenriksministeriet, etterretningen, grensestyrkene, og andre styrker, og dessuten deres familier, pensjonerte militære, og personer knyttet til det militær-industrielle komplekset, og deres familier.¹¹

Anslag for størrelsen på det militære elektoratet er blitt presentert av mange ulike aktører, med ulike motiver. Nesten uten unntak har anslagene vært meget høye: Forsvarsminister Pavel Gratsjov regnet seg i 1995 fram til at personell i de væpnede styrkene, deres familier, og ansatte i forsvarsindustrien utgjorde 60% av elektoratet. I en dårlig skjult advarsel til styrkene uttalte Gratsjov ved denne anledningen at «våre folk vet hvem de skal stemme på. De forstår hvem de skal stemme på i sin egen interesse.»¹² Aleksandr Zjilin, journalist i Moscow News og selv en tidligere offiser som etter hvert ble en sterk, liberal kritiker av general Gratsjov, viste til konfidensielle militære analyser som

også konkluderte med et meget høyt anslag for størrelsen på det militære elektoratet. De talte 1,8 millioner tjenestegjørende og sivilt ansatte; deres familiemedlemmer (7 millioner); ansatte i det militære-industrielle kompleks og deres familiemedlemmer (opptil 9 millioner); pensjonerte militære og deres familiemedlemmer (20-21 millioner); og russiske kossakker (2 millioner) – totalt omkring 40 millioner velgere. Dertil kom ytterligere 10-15 millioner velgere knyttet til MVD, FSB, grensestyrkene osv.¹³ Forut for valgene i 1999 og 2000 dukket spekulasjonene omkring størrelsen på det militære elektoratet opp igjen. Én rapport, som viste til en analyse av presidentvalget i 1996, antydte at elektoratet dengang hadde utgjort opp mot 18 millioner mennesker, og at det ikke ville bli noe mindre i de kommende valgene.¹⁴ *Nezavisimaja gazetas* militærreporter på sin side mente at det militære elektoratet talte «ikke mindre enn 20 millioner».¹⁵ Kort tid før Duma-valget i 1999 rapporterte Itogis analytiker Aleksandr Golts at det på et møte i forsvarsdepartementets kollegium kort tid tidligere var blitt sagt at militært personell sammen med sine familier utgjorde 5,5 millioner velgere.¹⁶

Hva som synes å være en svakhet ved slike høye anslag, er at de unnlater å ta i betraktning at hver velger har flere identiteter. Hvis det å ha en «militær bevissthet» innebærer at man nødvendigvis vil «stemme militært», kan ihvertfall ikke de høyeste anslagene være fruktbare. Kanskje vil en kvinne som er gift og lever sammen med en offiser i en enhet i Tadjikistan, være tilbøyelig til å identifisere seg med «militære hensyn» og stemme for samme parti som han gjør, men det vil knapt gjelde alle som er regnet med. Familiemedlemmer har sine egne liv, og deres livsvilkår er i større grad definert av andre omstendigheter enn militærtjenesten til deres sønner, brødre eller ektemenn. Selv «kjernen» i anslagene kan bestrides: det totale antallet militært personell (anslått til 1,8 millioner høsten 1995) inkluderer et stort antall vernepliktige som ikke har noen planer om å gjøre

karriere i styrkene. Det kjenner godt til problemer som underfinansiering og korrupsjon, men er mer opptatt av egne omstendigheter: spørsmål om tjenestetid, veteranvirksomhet, risikoen for å bli sendt til krigssoner etc. Det nærmeste vi kan komme en konklusjon om størrelsen på det militære elektoratet, er kanskje det å erkjenne gitt måten militære institusjoner gjennomsyrrer det russiske samfunnet - at militære betraktninger påvirker en større andel av det totale elektoratet her enn for eksempel de fleste europeiske land med vernepliktsarmeer.

Som jeg vil komme tilbake til, er det resultatene fra «lukkede» valgstasjoner som gir inntrykk av å mest direkte gi oss kunnskap om faktisk valgførelse hos det «smale» og det «brede» militære elektoratet. Selv om disse dekker bare en meget liten del av den militære valgdeltakelse i senere valg, er resultatene herfra gjerne blitt sett på som representative for hele det militære elektoratet. Dermed har de også gitt støtte til antagelser om et særegent militær stemmemønster, og om eksistensen av et meget stort militært elektorat. (Når det gjelder antagelsene om velgerdisiplin, syntes de bekreftet av rapportene fra presidentvalget i 2000. Forsvarsdepartementet rapporterte at 96-98% av personellet stemte. Det utgjør dermed minst 2% av samtlige stemmer avgitt ved valget.¹⁷ Hvis et «utvidet» militært elektorat deltok i samme omfang, og stemte etter samme mønster, kunne dette såvissst ha hatt en betydelig innvirkning på valgfallet.)

DE MILITÆRES STEMMEGIVNING, 1995-2000

Som et resultat av den uønskede oppmerksomheten omkring det militæres stemmegivning i 1993, har Kreml siden forsikret seg om at militært personell i hovedsak stemmer ved åpne valgstasjoner. Dermed synes det nærmest umulig å anslå de militæres støtte for ulike partier og valgallianser. Foran valget i 1995 ble det meldt at forsvarsdepartementet (MO) hadde økt antallet lukkede militære valgstasjoner; senere snudde imidlertid departementet i denne saken.¹⁸ I siste instans avla bare et lite

mindretall sin stemme ved lukkede steder.¹⁹ Den samme linjen er blitt fulgt også ved senere valg. Dermed var det ved presidentvalget i 2000 bare 160 lukkede valgstasjoner for militære, ifølge MO. Disse ble satt opp hovedsakelig i fjerntliggende garnisoner, på skip og ubåter, på grenseposter og i enheter utenfor Russland.²⁰

Ved valget i 1995 syntes det å vinne de militæres hjerter spesielt viktig. To dager etter dette valget annonserte MO at 75-80% av personellet hadde stemt for Tsjernomyrdins Vårt hjem er Russland (NDR). Dette tallet er tvilsomt ikke bare fordi det rett og slett ikke skulle eksistere – gitt at bare et lite mindretall stemte ved lukkede valgstasjoner – men også fordi det er et fullstendig usannsynlig valgutfall. Avviket mellom MOs tall og uavhengige anslag er bemerkelsesverdig: Anslag referert av analytikeren Timothy L. Thomas hevdet at den reelle stemmegivningen trolig hadde gitt omkring 20% oppslutning for LDPR, med KPRF og KRO på andre- og tredjeplass, mens NDR endte under 10%.²¹ Når det gjelder første runde i presidentvalget i 1996, har militæranalytikeren Vladimir Mukhin, med henvisning til ikke navngitte kilder i MO, i ettertid sagt at det militære hadde Zjuganov på topp, med rundt 30% av stemmene. Jeltsin fikk 25%, Lebed 17%, Zjirinovskij 11%, og Jabloko-lederen Grigorij Javlinskij 5%. I andre runde vant Jeltsin noe etter å ha tatt Aleksandr Lebed med på laget, men vant likevel mindre enn 50% av stemmene.²²

Etter både 1999- og 2000-valget offentliggjorde MO presise tall for stemmegivningen ved de lukkede militære valgstasjonene. Blant Russlands velgere under ett var det ved Duma-valget 23,3% som stemte for Enhet. Fra de lukkede stasjonene ble det imidlertid rapportert om oppslutning som varierte mellom 40% og 60%.²³ En sammenligning av de nedbrutte tallene for de militære og for befolkningen under ett viser oppsiktsvekkende mønstre: Mens 23% av befolkningen stemte for Enhet, var det militæres oppslutning 48%. 24% av befolkningen støttet KPRF, mens

oppslutningen blant de militære var mer beskjedne 18%. Det ene partiet utenom Enhet som hadde mer enn gjennomsnittlig oppslutning blant de militære, var Zjirinovskijs valgsammenslutning; den vant 6% oppslutning i befolkningen under ett, men så mye som 14% blant de militære. Tilsammen vant Jabloko og Unionen av høyrekrefter omtrent 15% i befolkningen, men mindre enn 2% blant de militære.²⁴

Når det gjelder resultatet av presidentvalget i 2000, så meldte en MO-talsmann 26. mars at minst 80% av de som stemte ved lukkede valgstasjoner hadde støttet Putin; Zjuganov kom på andreplass (7-8%), og Zjirinovskij på tredje plass (5-8%). Kilder i MO meldte at 87,3% av russerne i fredsbevarende tjeneste i Bosnia-Herzegovina stemte for Vladimir Putin (7% for Zjirinovskij og 3% for Zjuganov). I Svartehavsflåten stemte 86% for Putin, og 5,6% for Zjuganov.²⁵

Spørsmålet er imidlertid hva disse tallene kan fortelle oss om valgferden i det militære elektoratet under ett. Dette spørsmålet har igjen to deler. For det første kan vi spørre hvorvidt velgerne på de lukkede stedene stemmer som andre militære. Og for det andre kan vi spørre om tallene overhodet er til å stole på.

REPRESENTATIVITET OG PÅLITELIGHET

Russiske militæranalytikere gir ikke inntrykk av å se noe problem i det å ekstrapolere stemmegivningen fra de lukkede stedene til det videre militære elektoratet. Når det gjelder presidentvalget i 2000, rapporterte MO at minst 400,000 personer stemte ved de aktuelle 160 valgstasjonene. Det inkluderer det lokale «utvidede» militære elektoratet, slik som familiemedlemmer, og sivilt ansatte ved enhetene. Ifølge MO var valgdeltakelsen i landstyrkene og marinen 96-98% - den høyeste noen gang i det post-sovjetiske Russland, og tilsammen minst 2% av landets totale antall velgere (ikke medregnet familiemedlemmer og sivilt ansatte). *Nezavisimaja gazeta*, som publiserte disse tallene, konkluderte med at de med stor sannsynlighet viste hva som var

situasjonen også for militært personell generelt, og kommenterte at det militæres politiske sympatier ikke varierer mye fra sted til sted.²⁶ Tre måneder tidligere, ved Duma-valget, var antallet militære stemmegivere på lukkede steder det samme. Også da beskrev en reporter i samme avis de 2% av velgerne som «et meget representativt utvalg». En annen analytiker konkluderte tilsvarende at den militære stemmegivningen kan fastslås alene på grunnlag av data fra «lukkede» garnisoner.²⁷

Om det militæres sympatier ikke varierer mye, kan det like fullt være grunn til å mene at valgutfallet fra de lukkede valgstasjonene ikke nødvendigvis er representative for resten. For det første kan en spekulere i at det personell på fjerntliggende steder lettere lar seg manipulere av sine overordnede. De vil kunne ha mindre tilgang til alternative informasjonskilder, og de vil også kunne tro at deres stemmegivning vil kunne «spores» og derfor frykte for å stemme noe annet enn hva deres overordnede lar dem forstå er det foretrukne. I tråd med en slik tankegang forespeilet formannen i Dumaens forsvarskomite, Sergej Jusjenkov (Russlands demokratiske valg) foran valget i 1995 at soldatenes stemmegivning kom til å avhenge av hvor de stemte: «Hvis de stemmer ved lukkede steder, er det stor mulighet for å manipulere valgresultatet.»²⁸

Det er forbudt å drive valgkamp innenfor militære enheter. På den annen side er militære ledere forpliktet ved lov til å gjøre soldater og befal kjent med de ulike partienes og kandidatenes ideer. Derfra er det nærliggende å slutte at soldatene vil ha en tendens til å stemme som deres overordnede gjør, siden det vil være de sistnevnte som gjør denne «informasjonsjobben». Forut for Duma-valget i 1999 ble det da også rapportert at Kreml la seg tungt over ledere for ulike enheter for at de politiske veilederne skulle få personellet til å stemme på Enhet. Offiserer fortalte *Izvestija* at de hadde fått beskjed om å framheve Enhet, og at de fikk inntrykk av at de hadde ansvar ikke bare for valgkampen, men også for valgutfallet.²⁹ Samme avis meldte også at

militærdistrikter hadde mottatt telefaxer med beskjed om å trykke opp i de militære enhetenes aviser en artikkel som ikke var noe annet enn reklame for Sjoigus blokk.³⁰ Ved presidentvalget tre måneder senere, var fungerende øverstkommanderende for de føderale styrkene i Tsjetsjenia, general Gennadij Trosjev, mindre subtil i sine anbefalinger: «Jeg tror soldatene allerede har gjort sitt valg. Vi vet hvem som i dag, sammen med det militære, utfører dette oppdraget ... som støtter oss.»³¹ Få uker tidligere, på Dagen for fedrelandets forsvarere (tidligere Den røde armés dag), var Trosjev selv blitt æret av Putin, og forfremmet – for andre gang på mindre enn tre måneder. Slik sett skilte ikke Putin seg fra sin forgjenger, som forfremmet alle sine øverstkommanderende bare tre dager før første runde av presidentvalget i 1996.³²

For det andre kan det naturligvis være at valgresultatene fra de lukkede stedene rett og slett er lettere å forfalske. Det har såvisst skjedd flere ganger i det post-sovjetiske Russland at det har vært tvil om offisielle valgresultater. Etter 1993-valget skapte samfunnsviteren Aleksandr Sobjanin bølger ved å hevde at flere millioner stemmer var blitt forfalsket, for at grunnloven skulle bli vedtatt. De som skal ha tjent på det var LDPR, og i mindre grad KPRF og Agrarpartiet.³³ Også de senere valgresultatene er blitt bestredet. Det gjelder ikke minst Duma-valget i 1995. Dengang ble det rapportert fra MO at mer enn 70% av personellet på lukkede valgstasjoner utenfor Russland stemte på Vårt hjem er Russland (NDR). Blant spesielt tvilsomme offisielle tall var de som viste at Aleksandr Lebeds Kongressen av russiske samfunn (KRO) hadde fått bare 12,9% av stemmene fra personellet i Transdnjestr, mens 43,2% stemte på NDR.³⁴ Aller minst sannsynlig var nok likevel valgfallet som Den sentrale valgkommisjonen rapporterte fra Tsjetsjenia. Blant de 40,000 stasjonert der fra MO og MVD, skal 76% ha stemt på NDR. Bare 3,3% skal ha stemt på KPRF, 1,3% på LDPR, og 1,6% på KRO.³⁵ Gitt den intense antipatien blant de militære mot det

politiske lederskapet i Moskva, er det svært vanskelig å se for seg at disse tallene viser velgernes sanne vilje. Da *Komsomolskaja pravda* besøkte styrker i Volgograd militærdistrikt, ble de fortalt av lokale militære ledere at et flertall av soldater og offiserer hadde stemt for Lev Rokhlin og NDR.³⁶ Mange soldater fortalte imidlertid avisen at de støttet Zjirinovskij og Stanislav Govorukhin, men hadde fått beskjed om å stemme på NDR av politiske offiserer. Ifølge avisen hadde militære ledere over hele landet fått vite at deres framtidige karriere ville avhenge av hva slags valgresultat de kunne levere. Som et resultat var iveren etter å melde om «gode» resultater så stor at presise tall fra opptellingen forelå enkelte steder selv før valgstasjonene hadde stengt.³⁷ Påstander om valgfusk har også kommet i forbindelse med senere valg. I 1996 var internasjonale observatører spesielt klare da de viste til tilfeller av fusk i republikken Tatarstan. Etter andre valgomgang stilte de også spørsmål om den «bemerkelsesverdige tverrvendingen i velgeroppslutning» for de to kandidatene i Basjkortostan, Dagestan, Mordova og Tatarstan.³⁸

Når det gjelder de offisielle resultatene fra valgene i 1999 og 2000 – samtidig som disse har vært enda bedre for «maktens parti» enn hva de har vært ved tidligere valg – har analytikere i Russland vært mindre ivrige til å stemple dem som upålitelige. I visshet om Vladimir Putins popularitet i styrkene konkluderte enkelte med at et flertall i det «militære elektoratet» for første gang i det post-sovjetiske Russland hadde stemt for «maktens parti». En av de få som stilte spørsmålstegn ved de offisielle tallene etter presidentvalget i 2000 var militæranalytikeren Pavel Felgengauer. Han viste til en serie av usannsynlige lokale utfall av valget (for befolkningen under ett): I Tsjetsjenia, hvor føderale styrker var i krig med lokale, fikk Putin 49,4% av stemmene (da de aller fleste var talt). I Ingusjetia, med flere hundre tusen tsjetsjenske flyktninger, fikk Putin mer enn 80%. I Tatarstan og Basjkortostan, republikker med muslimsk flertall, hadde Putin mer enn 60% oppslutning. «Den eneste plausible forklaringen

på disse valgmiraklene er massiv stemmejuks», konkluderte Felgengauer.³⁹

Samtidig som det er umulig å si noe sikkert om omfanget av falsifisering som har funnet sted ved valgene i Russland, vitner disse skildringene åpenbart om den økte graden av politisering av styrkene som har funnet sted de seneste ti årene. Proteststemmene, det politiske presset fra den militære ledelsen, og valgfusket – dette er ulike sider av en utvikling hvor, i henhold til Samuel Huntingtons terminologi, sivil «objektiv kontroll» over styrkene – som oppnås gjennom en «militarisering det militære» – er blitt svekket. Som en konsekvens er subjektiv kontroll – som oppnås ved at man «maksimerer sivile gruppers kontroll i forhold til det militære» – blitt viktigere i forhold til å hindre det militære fra å blande seg (mer) inn i politikken.⁴⁰ I en situasjon hvor fremtredende politikere strides over selv grunnleggende ideer om hvordan landet deres bør se ut, er det å tillate en svekkelse av det militæres profesjonalitet et farlig spill. Siden 1991 har Russland opplevd at en rekke fremtredende generaler har angrepet landets politiske lederskap, og forsvart sin egen rett til å gå inn i politikken. Daværende øverstkommanderende for den 14. arme i Transdnjestr, Aleksandr Lebed, uttalte i 1994 at «i en sivilisert stat» kan man ikke drive de militære inn i politikken selv med hjelp av en stakk. Men: «Det er en annen sak her, hvor ethvert spørsmål er politisk.»⁴¹

KONKLUSJONER

Hva kan vi så si om politiske sympatier i Russlands væpnede styrker? Er det grunn til å tro at det militære marsjerer i andre retninger enn befolkningen under ett, at de har en større hang til nasjonalisme og autoritært styre enn den gjennomsnittlige russer? Selv med forbehold om den usikkerheten som hefter ved mye av materialet som er blitt presentert, og de svingningene som har funnet sted over tid, bør vi kunne trekke noen ganske klare konklusjoner:

Det synes som om de militære i betydelig grad er uinteressert i partipolitikk, og at få av dem i den post-sovjetiske perioden har villet beskrive seg selv som tilhengere av et spesielt parti. Når det gjelder konkrete partier / valgallianser, er ett funn som kommer tydelig fram både fra meningsmålinger og valgrapporter det at oppslutningen om Vladimir Zjirinovskij er større her enn i andre grupper. Kandidater med militær bakgrunn – framfor alt Aleksandr Lebed, men også for eksempel Aleksandr Rutskoj – har hatt klart større oppslutning i det militære enn i befolkningen generelt. Deres høye stjerne i styrkene ser også ut til å avspeile en militær preferanse for kandidater som utstråler besluttsomhet og styrke. Ikke overraskende er det en utbredt oppfatning at militære bør styre statens politikk som angår det militære spesielt. Færre mener at det militære også bør styre landet fullt og helt, men andelen som er av en slik radikal mening er likevel ikke beroligende. Dette er en enkel distinksjon, men den er ikke desto mindre viktig, og ofte oversett.⁴²

Praktisk talt alle partier og kandidater har forsøkt å appellere til det militære spesielt – for dets stemmer, og for å vinne dets lojalitet. Underveis er talløse ekstravagante løfter om penger og støtte blitt framsatt. Populisme er et framtreddende trekk ved politikken til de fleste partiene i Russland, og det militæres vilkår skaper også bekymring utenfor styrkene selv. Velgere som faktisk ønsker å stemme til beste for det militære, må gjøre seg opp en mening om troverdigheten til de enkelte kandidatene før de bestemmer hvem stemmen skal tilfalle. Det er sannsynligvis her Boris Jeltsin falt igjennom i forhold til det militære i 1996, til tross for at han utnyttet sine fullmakter til å dele ut milde gaver i mange retninger, og gikk så langt som til å love at Russland skulle avvikle verneplikten før år 2000.

Nettopp antipatien mot Kreml under Boris Jeltsin er et meget tydelig trekk ved de militære. Av en rekke årsaker er Jeltsin blitt sett på som den som ødela Sovjetunionen og dens en gang så mektige militærvesen. Vi kan velge å tro eller ikke tro på de

offisielle tallene for oppslutning om Vårt hjem er Russland, og Jeltsin personlig, ved valgene i 1995/96. Under alle omstendigheter avslører slike resultater potensialet for manipulasjon av den ene eller andre sorten – og Kremls vilje til å trekke det militære inn i politikken for egen kortsiktig vinnings skyld. Om valgutfallet blant de militære i 1999 og 2000 er oppsiktsvekkende, virker det mindre usannsynlig sett i forhold til hva meningsmålinger viste i tiden før valgene. Riktignok var det enkelte som spurte om ikke serien av meningsmålinger høsten 1999 også kan ha vært manipulert for «bygge opp til» valgseier for Enhet og Putin.⁴³ Men det virker sannsynlig at begeistringen for Putin faktisk økte i denne perioden – full kontroll over meningsmålerne er kanskje noe Putin ønsker seg, men han hadde ikke det på dette tidspunktet. Hva som i ettertid er mest påfallende ved de militæres oppslutning om Putin, er trolig måten så mange lot seg overbevise om at han som leder med letthet kunne løse problemer og vinne en krig som ikke ville forsvinne for forgjengeren og hans generaler.

Blant de politiske partiene er de som har lidd mest blant de militære som følge av Jeltsins mangler de som kalles «demokrater» – knyttet til navn som Jegor Gaidar, Anatolij Tsjubais, Sergej Kirienko, Boris Fedorov og Boris Nemtsov. Grigorij Javlinskijs Jabloko har holdt en viss avstand til disse, men har også hatt lidd meget blant de militære ved seneste valgene. Som påpekt viste offisielle tall at SPS og Jabloko samme fikk bare 2% oppslutning blant de militære, sammenlignet med 15% i befolkningen under ett, ved Duma-valget i 1999.

Hvis vi ser på de mer illiberal og radikale nasjonalistiske organisasjonene og kandidatene – med unntak av LDPR / Zjirinovskij – er det samtidig lite som tyder på at slike har stor oppslutning blant de militære. «Nasjonal-patrioter» som Sergej Baburin og Dmitrij Rogozin, eller de mest radikale, som Aleksandr Barkasjov, Eduard Limonov og Albert Makasjov, har

sannsynligvis noe mer oppslutning i det militære enn i befolkningen generelt, men denne oppslutningen er likevel ganske liten. Bevegelsen til støtte for armeen (DPA) kunne muligens ha endret dette bildet noe, hvis ikke dets leder Lev Rokhlin var blitt drept (hvilket skjedde i juli 1998).⁴⁴ Da DPA siden ble tatt over av KPRF-uromakerne Viktor Iljukhin og Albert Makasjov, forsvant dets muligheter til å bli en vesentlig aktør. I desember 1999 var ikke lenger DPA stort mer enn et talerør for de to ledernes rabiante anti-semittisme, og organisasjonen fikk knapt målbar oppslutning ved valget.

Hvis vi beveger oss ut over punktene ovenfor, blir det vanskeligere å trekke faste konklusjoner med hensyn til hvor nasjonalistiske Russlands militære er. Å se på holdninger i forhold til konkrete spørsmål som tjener til å indikere en nasjonalistisk innstilling er én ting, å trekke slike konklusjoner ut fra valgfater og støtte til partier og presidentkandidater er noe annet. For eksempel: hvilke partivalg bør vi betrakte som først og fremst nasjonalistiske? LDPR kan synes som et åpenbart tilfelle, men hva med for eksempel DPA under Makasjov og Iljukhin? Eller KPRF? Det er blitt ganske vanlig å beskrive kommunistlederen Gennadij Zjuganov som nasjonalist, men en stemme for hans parti blir likevel ikke ofte betraktet som en nasjonalistisk stemme. Filosofen Aleksandr Tsipko, som selv er en slags moderat nasjonalist, kommenterte på foråret 2000 at Vladimir Putins valgseier hadde ført til «en svekkelse av alle tidligere politiske stjerner», og at KPRFs «misjon ... som et venstre-patriotisk parti mistet sin mening fordi Putin legemliggjør både patriotisme og sosiale idealer.»⁴⁵

Mye på samme måte som Putin hadde appell hos en bred gruppe av velgere, blant dem de nasjonalistisk innstilte, hadde de som stemte på ham mange ulike motiver. For mange velgere berørte disse motivene også hva vi kunne kalle indikatorer for nasjonalisme. De var ikke nødvendigvis avgjørende, men de bidro til oppslutningen om Putin. Enhver velger vil normalt ha flere

grunner til å stemme på et parti eller en kandidat; han kan sogar ha flere grunner til å mislike sitt valg, men i siste instans oppveier det han liker for det han misliker. Ut fra hva vi vet om det militæres politiske preferanser, kan det som gjorde at så mange vippet i retning Putin ha vært hans politikk i militære saker, hans «patriotisme», eller det autoritære budskapet som lå i mange av hans utsagn og handlinger forut for valget.

Hvis vi vender tilbake til spørsmålet som innledet denne artikkelen – er Russlands offiserer mer konservative og nasjonalistiske enn befolkningen under ett – er kortversjonen av svaret bekreftende: Deres stemmegivning og deres preferanser slik de fremkommer i meningsmålinger avviker fra det vi ser hos befolkningen under ett. Samtidig må vi erkjenne at vi fremdeles ikke har et fullstendig bilde av de militæres politiske orientering. Å trekke klare konklusjoner om de vurderinger og avveininger som ligger bak de militæres valgferd og svar på meningsmålinger er ikke enkelt. Bildet kompliseres ytterligere av begrenset dokumentasjon, usikkerhet omkring talls troverdighet, og de meget endrede rammebetingelsene fra valg til valg.

Ved enkelte valg har de militære først og fremst stemt mot regimet i Kreml – som ved Duma-valget i 1993 – mens de ved andre forventningsfullt har støttet opp om det – som i 1999 og 2000. I dag, to år etter at Putin ble valgt til president, viser meningsmålingene stadig et meget høyt bifall til hans ledelse, og et komfortabelt flertall i befolkningen sier at de ville stemme på Putin i dag. Blant de militære er Putin fremdeles for de fleste mannen som er best skikket til å få landet på fote. Landet har hatt betydelig økonomisk vekst de siste to årene, og troen på Putin er fremdeles stor. På den andre siden er de militæres positive vurdering av presidenten stadig vekk i stor grad basert på *forventninger*. Og tilliten er ikke så total i dag som den var for to år siden. Putin er veldig nøye med å framheve betydningen av det militære og av militær reform, og bevilgningene til sektoren

øker. Men mange mener at ting ikke skjer så raskt som de burde. Og flere er åpent kritiske til Putins økonomiske og politiske prioriteringer. Hans reformplaner innebærer ytterligere styrkereduksjoner i forhold til dagens nivå. Stadig tjener offiserene dårlig, og de er slett ikke overbevist om at nye ordninger med høyere lønn men færre gratistjenester er til deres fordel. Krigen i Tsjetsjenia, som ga Putin valgseieren i 2000, er stadig vekk uløst. Ennå koster ikke krigen mer politisk enn Putin har råd til, men den tjener stadig som en påminnelse om politiske feilslutninger og militær maktesløshet. Sist men ikke minst har Putin tøyet de militæres velvilje med sine innrømmelser overfor USA etter 11. september. Selv i befolkningen under ett sier bare halvparten at de støtter Putin her.⁴⁶ I den militære toppledelsen og blant konservative i utenriksdepartementet er skepsisen enda større.

At Putin risikerer noe omfattende opprør er lite trolig; til det har han vært for effektiv i å konsolidere sin egen posisjon. De militære og russerne forøvrig må leve med Putins politikk de kommende to årene, og de fire som følger. For at han skulle tape – eller tillate et tap – ved presidentvalget i 2004, virker svært lite sannsynlig.

NOTER

*Denne artikkelen er en forkortet og omarbeidet versjon av artikkelen 'Marching to a Different Drum? Political orientations and nationalism in Russia's armed forces', publisert i *The Journal of Communist Studies & Transition Politics* 17 (1), 2001, ss. 41-64. Samme artikkel er også publisert i David Betz & John Lowenhardt, eds, *Army and State in Postcommunist Europe*. London: Frank Cass, 2001. Studien er blitt gjort mulig ved et NATO-EAPC stipend. Forfatteren vil uttrykke sin taknemlighet for denne støtten. Ansvaret for artikkelens innhold er naturligvis helt og fullt forfatterens eget.

1x Eugene B. Rumer: *The Ideological Crisis in the Russian Military*. RAND/National Defense Research Institute, 1994, p. 17.

1 Fortolkninger av det militæres rolle i russisk politikk på 1990-tallet varierer sterkt. I én studie konkluderer Robert H. Epperson: «La det ikke være noen tvil om at det militære har intervensert i russisk politikk opp til det høyeste nivå beskrevet av [S.E.] Finer [dvs. *supplantment* – en sivil regjering erstattes av en militær]. (Robert H. Epperson: «Russian Military Intervention in Politics 1991-1996». *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 10, No. 3 (September 1997), s. 91.) S.E. Finers kategorisering av nivåer av militær inngripen i politikken er stadig svært nyttig. Finer skiller mellom fire slike nivåer (fra lavt til høyt nivå): *influence*, *pressure* (*blackmail*), *displacement*, og *supplantment*. (S. E. Finer: *The Man on Horseback*. Praeger, New York, 1962.) Som et eksempel på den mest radikale formen for inngripen viser Epperson (s. 91) til det militæres rolle i begivenhetene i oktober 1993. Andre – hvis posisjon faller mer sammen med undertegnedes – har påpekt at det faktum at det militære sto sammen med Jeltsin vitner mer om offiserskorpsets profesjonalitet enn dets

politisering. «I [både august 1991 og oktober 1993], stilt overfor muligheten for en intern deling langs politiske skillelinjer, sto de militære lederne (i motsetning til ministrene) imot og unngikk å gå til avgjørende handling», skriver James H. Brusstar og Ellen Jones. (Brusstar & Jones: «*The Russian Military's Role in Politics* McNair Paper 34, January 1995, s. 38.) Andre igjen har forsøkt å forklare nettopp *fraværet* av et full-skala militærkupp i Russland, gitt at et slikt kunne synes å være å vente, ut fra standardverker innenfor litteraturen om sivil-militære relasjoner. Se David Mendeloff: «Explaining Russian Military Quiescence: The «Paradox of Disintegration» and the Myth of a Military Coup». *Communist and Post-Communist Studies*, 1994, 27 (3), ss. 225-246; og Kimberly Marten Zisk: «*The Future Political Role of Russian Military Officers: Participants or Coup?* Paper presented at the conference Civil-Military Relations in the post-Communist states in Eastern and Central Europe. Norwegian Institute of Foreign Affairs, Oslo, 5-6 October 1992.

2 De ble siden pågrepet og brakt til Lefortovo-fengslet. De ble frigitt i januar 1994, ved et amnesti fra den nylagte Dumaen.

3 Det ledende demokratiske partiet, Jegor Gaidars Russlands valg, kom på andreplass med mer beskjedne 15.5%; det bare svakt reformerte kommunistpartiet (Den russiske føderasjons kommunistiske parti – KPRF) kom på tredjeplass, med 12.4%. Tall fra *Gosudarstvennaja Duma Federalnogo Sobranija Rossijskoj Federatsii vtorogo sozjva*. Ves Mir izdatelstvo, 1996, s. 131. Halvparten av Dumaens 450 representanter velges fra partilister, den andre halvparten ved majoritetsvalg i énmannskretser.

4 James Sherr: «Russia's elections – the Military Implications». *Jane's Intelligence Review*, February 1994, ss 67-68; Thomas M. Nichols: «'An Electoral Mutiny?' Zhirinovskij and the Russian Armed Forces». *Armed Forces & Society*, vol. 21, no. 3, Spring 1995, ss. 328-330.

5 V. Serebrjannikov, J. Derjugin: *Sotsiologija armii*. ISPI RAN, 1996, s. 89.

6 Noen av disse distinksjonene er utdypet i Timothy L. Thomas: «Fault Lines and Factions in the Russian Army». *Orbis*, vol. 39, no. 4, Fall 1995, ss. 531-548.

7 Se bl.a. Lyle J. Goldstein: «Russian Civil-Military Relations in the Chechen War, December 1994–February 1995». *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 10, no. 1 (March 1997), ss 109-127; Anatol Lieven: *Chechnya. Tombstone of Russian Power*. New Haven and London: Yale University Press, 1998; Pavel Baev: *The Russian Army in a Time of Troubles*. Sage/PRIO, London, 1996.

8 Disse tallene understøtter naturligvis også rapportene som hevdet at et stort antall militære stemte på Zjirinovskij ved Duma-valget. Kategoriseringen av partiene er forskernes egen. I. Kljamkin, V. Lapkin og V. Pantin: *Polititsjeskij kurs B. Eltsina: predvaritelnye itogi*. Fond 'Obsjtsjestvennoe mnenie', Moskva 1994, s. 77.

9 Etter disse fulgte Jabloko-lederen Grigorij Javlinskij og statsminister Viktor Tsjernomyrdin. Det er verdt å merke seg at kommunistlederen Gennadij Zjuganov endte langt under samtlige av disse i personlig popularitet. «Armejskie motivy». *Moskovskie novosti*, nr. 78, 12.-19. november 1995.

10 Jurij Levada: «Struktura Rossijskogo elektoralnogo prostranstvo». I *Prezidentskie vybory 1996 goda i obsjtsjestvennoe mnenie*. Vserossijskij tsentr po izusleniju obsjtsjestvennogo mnenija, Moskva 1996, s. 26.

11 «O simpatijakh «voennogo elektorata». *WPS Oborona i bezopasnost*, 18. januar 1999.

12 «Military vote uncertain». *East European Markets*, 12. mai 1995.

13 Aleksandr Zhilin: «Armija verit tolko armii». *Moskovskie novosti*, 3.-10. september 1995. Militærsosiologene Vladimir Serebrjannikov og Jurij Derjugin har hevdet at elektoratet «forent ved en militær bevissthet» i 1995 utgjorde «ikke mindre enn 50% av velgerne». V. Serebrjannikov, Jurij Derjugin: *Sotsiologija armii*, op. cit., s. 90. Se også «For whom will Lt. Ivanov vote?» *RUSSICA Russian Press Digest* 21. april 1995.

14 «O simpatijakh «voennogo elektorata». *WPS Oborona i bezopasnost*, 18. januar 1999.

15 Andrej Korbut: «Armija gotovitsja k vyboram». *Nezavisimaja gazeta*, 30. juli 1999.

16 Aleksandr Golts: «Elektorat v kamuffljazje». *Itogi*, no. 49, 7. desember 1999.

17 Vladimir Georgijev: «Military ensured victory». *Nezavisimaja gazeta*, 28. mars 2000. *Current Digest of the Post-Soviet Press* 26 April 2000 Vol. 52, No. 13; s. 3.

18 Aleksandr Zjilin: «Which political parties will win the Russian army's hearts and minds?» *Jamestown Prism*, 8. september 1995.

19 Vladimir Mukhin meldte at nærmere 90% av de militære stemte ved åpne valgstasjoner. «Za kogo golosovala armija?». *WPS Oborona & bezopasnost*, December 1995. Serebrjannikov og Derjugin skriver at bare 2% stemte ved lukkede valgstasjoner. *Sotsiologija armii*, op.cit., s. 90.

20 Vladimir Georgijev: «Military ensured victory», op.cit.

21 Timothy L. Thomas: «The Russian Military and the 1995 Duma Elections: Dissatisfaction Continues to Grow in the Armed Forces». *The Journal of Slavic Military Studies* Vol. 9, No. 3 (Sept. 1996), s. 532-3. Disse anslagene samsvarer godt med tall fra Serebrjannikov og Derjugin. De viser til eksperter som mener at KPRF og LDPR begge fikk 20-22% av stemmene, KRO rundt 15%, Jabloko 10-12%, og NDR bare 7-8%. *Sotsiologija armii*, op.cit., s. 90. Når det gjelder elektoratet under ett, fikk NDR 10.1% av stemmene, KPRF 22.3%, LDPR 11.2%, og Jabloko 6.9%. Tall fra *Gosudarstvennaja Duma Federalnogo Sobranija Rossijskoj Federatsii vtorogo sozjva*. Ves Mir izdatelstvo, 1996, ss. 87-88.

22 «Why Putin won in the first round». *WPS Defense and Security*, 31. mars 2000. Samme sammenlagresultat

- for Zjuganov, Lebed og Zjirinovskij (58%) ble referert av Vladimir Georgiyev: «Military ensured victory», op.cit.
- 23 De samme tallene viser at annenhver velger i sammenslutningen av styrker i Nord-Kaukasus støttet Enhet; det samme gjorde to av tre på testbasen Plesetsk; blant personellet i Tsjikistan var andel en tredjedel; og i de strategiske raketstyrkene var den 40%.
- 24 Oppslutningen om OVR var 12% i befolkningen under ett og 7% blant de militære. Andrei Korbut: «The army voted for the 'party of power'». *Nezavisimaja gazeta*, 25. desember 1999.
- 25 Vladimir Georgiyev: «Military ensured victory», op.cit.
- 26 Ibid.
- 27 Vladimir Mukhin: «Voennosluzjasjtsjie projavili aktivnost». *Nezavisimaja gazeta*, 21. desember 1999.
- 28 «Silnaja ruka. Drug voennykh». *Novoe vremja*, 10. august 1995.
- 29 «Golosuj – ili promakhnesjsja! *Izvestija* 17. november 1999.
- 30 «Rukovodstvo Minoborony polutsjilo ukazanie podderzjat blok 'Edinstvo'». *Izvestija*, 10. desember 1999.
- 31 AFP, 17. mars 2000.
- 32 Ilya Bulavinov: «Putin bestows awards – generals count Kremlin stars». *Kommersant*, 22 februar 2000, *Current Digest of the Post-Soviet Press*, Vol. 52, No. 8; s. 1. 22. mars 2000.
- 33 «Sind die Ergebnisse in Russland gefälscht worden?» *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 7. mai 1994.
- 34 Lebed var øverstkommanderende for Russlands 14. Armé i Transdnjestr i 1992-95, og var svært populær blant soldater og offiserer i denne styrken.
- 35 Tall fra Den russiske føderasjons sentrale valgkommissjon (TsIK) referert i «Armija golosovala po komande: 'Volno'!» *Komsomolskaja pravda*, 19. desember 1995.
- 36 Rokhlin var kommandant i Volgograd før han kom til Tsjetsjenia i januar 1995.
- 37 «Armija golosovala po komande: 'Volno'!», op. cit.
- 38 OSCE/ODIHR: *Election for the President of the Russian Federation. Final statement of the OSCE/ODIHR observer mission* – reports from the first and second rounds of voting. <http://www.osce.org/odihr/election/rus1-1.htm>; <http://www.osce.org/odihr/election/rus1-2.htm>
- 39 Pavel Felgenhauer: «Miracles, or Election Fraud?» *Moscow Times*, 30. mars 2000.
- 40 Samuel P. Huntington: *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations* 1957 - renewed version 1985. The Belknap Press of Harvard University, London, ss. 80; 83.
- 41 «Aleksandr Lebed: Sama zhizn zastavljaet generalov zanimatsja politikoi», *Izvestija*, 20. juli 1994.
- 42 «Det russiske militære har sterke, om enn begrensede, motiver for å intervenere i politikken for å ta hånd om sine klagemål og oppnå bedre forhold», konkluderte Mikhail Tsytkin i en artikkel publisert i 1992. («Will the Military Rule Russia?» *Security Studies*, vol. 2, no. 1, autumn 1992, s. 46.) På lignende vis har undertegnede, i to studier av spørsmål omkring russiske militæres nasjonale identitet, funnet at offiserer, selv om de kan ha hatt nasjonalistiske sympatier, som oftest har prioritert sin personlige velferd. Se Sven Gunnar Simonsen: ««You Take Your Oath Only Once.» Crimea, the Black Sea Fleet, and National Identity Among Russian Officers» *Nationalities Papers*, vol. 28, no. 2, 2000, pp 289-316; og 'Compatriot games. Explaining the 'diaspora linkage' in Russia's military withdrawal from the Baltic states'. *Europe-Asia Studies*, vol. 53, no. 5, July 2001, pp. 771-792.
- 43 Denne interessante diskusjonen fant sted på *Johnson's Russia List* høsten 1999.
- 44 For et overblikk over Rokhlins radikalisering og hans politiske appell i 1997-98, se Sven Gunnar Simonsen: «Rokhlin enters the political fray». *Jane's Intelligence Review*, vol. 10, no. 1, January 1998, ss. 14-17. Omstendighetene omkring drapet på Rokhlin er diskutert i Andrei Rogachevskii: «The Murder of General Rokhlin». *Europe-Asia Studies*, vol. 52, no. 1, January 2000, pp. 95-110.
- 45 Alexander Tsipko: «Another Russian revolution has ended». *The Daily Yomiuri* (Tokyo), 6 April 2000.
- 46 Intervju med Jurij Levada: »Tsjto dumaet narod?» *Argumenty i fakty*, no. 52, 26. desember 2001.

ANDRE UTGIVELSER I DET SIKKERHETSPOLITISKE BIBLIOTEK

- 4/98 **Clive Archer**
Norden and the security of the Baltic states.
- 5/98 **Fjærvoll, Klaiber, Chesire**
The future challenges to Norwegian defence and security Policy.
- 6/98 **Aslaug Haga**
Norway's petroleum activities: The foreign policy agenda.
Bjørnar Kibsgaard
Why energy has become a security policy problem.
- 7/98 **Kenneth B. Moss**
U.S.-European relations and the changing balance between the President and Congress.
- 8/98 **Knut Vollebæk**
Norwegian security policy in a changing Europe.
- 9/98 **Gedde-Dahl, Hendriksen, Midttun og Moen**
Norge og Øst-Europa 1945-65.
- 10/98 **Knut Vollebæk**
The 1999 Norwegian OSCE chairmanship.
Bronislaw Geremek
Current challenges for the OSCE and the role of the chairmanship.
- 11/98 **Pavel K. Baev:**
Russia's policies in secessionist conflicts in Europe in the 1990s.
- 12/98 **Jakub M. Godzimirski**
Russian security policy objectives in the Baltic sea and the Barents area.
- 1/99 **Jahn Otto Johansen**
Tyskland i hjertet av Europa.
- 2/99 **Fostervoll, Gjerde, Petersen og Bondevik**
NATO's 50-års jubileum.
- 3/99 **Aage Borchgrevink**
Bakgrunnen for konflikten i Kosovo og OSSEs rolle.
Terje Lund
Interne konflikter og humanitær intervensjon.
- 4/99 **Alyson J.K. Bailes**
The new european defence debate.
- 5/99 **Idås, Wiborg, Surlien og Storberg**
USA og Vest-Europa 1945 - 1965.
- 6/99 **Geir Hågen Karlsen**
Militær støtte til de baltiske land: erfaringer og anbefalinger.
- 7/99 **Knut Vollebæk**
Det nye NATO og konsekvenser for Norge.
Vedlegg med NATO's strategiske konsept i norsk oversettelse.
- 8/99 **Eldbjørg Løwer**
Forsvarspolitiske utfordringer.
- 9/99 **Fredrik Bull-Hansen**
En all-europeisk sikkerhet etter bomber overBalkan.
- 1/00 **John Berg**
Europeisk forsvarsidentitet - europeisk forsvarsindustri
- 2/00 **Tor Aagaard Borgersen**
Forsvaret i skuddlinjen
Olav Martin Kvalsvik
Ikke-intervensjon og humanitære prinsipper
- 3/00 **Jahn Otto Johansen**
Sentral og Øst-Europas fremtid

- 4/00 **Bjørn Olav Knutsen, Alf Granviken, Mats Ruge Holte, Anders Kjøberg og Finn Aagaard**
Europeisk sikkerhet i en foranderlig tid: En analyse av Norges utenriks- og sikkerhetspolitiske handlingsrom
- 5/00 **Gábor Iklódy**
The Kosovo conflict - experiences of a new NATO member
- 6/00 **Christian Borch**
NATO etter Kosovo
- 7/00 **Dan Smith**
National sovereignty and citizens' rights: Having it both ways
- 8/00 **Jakub M. Godzimirski**
Russian National Security Concepts 1997-2000. A Comparative Analysis
- 9/00 **Bjørnar Kibsgaard**
Norske havområder: Strategiske og sikkerhetspolitiske utfordringer
- 10/00 **Tormod Petter Svennevig**
Sikkerhet og samarbeid rundt Østersjøen
- 1/01 **Andreas Selliaas**
Kaliningrad - en spesiell region i Russland
- 2/01 **Kjeld G. H. Hillingsø**
Det danske forsvaret i omstilling
- 3/01 **Bjørnar Kibsgaard**
Norge i energiens geopolittikk
- 4/01 **Jahn Otto Johansen**
Øst-Europas plass i fremtidens Europa
- 5/01 **Andrej Fjodorov m. fl.**
Hva er Russlands interesser i Nord-Europa?
- 6/01 **Pavel Baev**
Putin's Military Reform: Two Trajectories for the First Presidency
- 7/01 **Olav Orheim**
What are the strategic challenges Norway is facing in the High North?
- 8/01 **Ole Gunnar Austvik**
Norge som storeksporthør av gass: Utenriks- og sikkerhetspolitiske implikasjoner
- 9/01 **Arkady Moshes**
Russian Policy in the Baltic Sea Region in 2000-s: First Results and Future Prospects
- 10/01 **Bjørn Olav Knutsen**
EU - En militær stormakt? Kooperativ sikkerhet og integrasjon som grunnlag for europeisk samarbeid
- 11/01 **Jahn Otto Johansen**
Tysk utenrikspolitikk før og nå
- 12/01 **Tormod Petter Svennevig**
FN, NATO OG EU På Balkan
- 13/01 **Olav Riste**
Facing the 21 century: New and old dilemmas for Norwegian foreign policy
- 14/01 **Nils Marius Rekkedal**
Utfordringer fra de såkalte asymmetriske trusler
- 15/01 **Geir Flikke**
Norge og europeisk sikkerhet - tilpasning til besvær?
- 1/02 **Christopher Coker**
September 11th and its implications for EU and NATO